

УДК 338.46:378.14

*О. В. Сотула,
к. е. н., доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси*

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД УЧАСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ

*Oksana Sotula
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics and International Economic Relations The Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University, Cherkasy*

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF PARTICIPATION OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE LIFELONG LEARNING

Метою статті є вивчення міжнародного досвіду організації неперервної освіти для різних вікових груп, основних напрямів її реалізації та джерел фінансування. Було доведено, що навчання впродовж життя служить функції удосконалення особистості для отримання більших знань як для себе, так і для суспільства в цілому. Протягом останніх років навчання впродовж життя стало більш помітним в порядку денному вищої освіти у світі. Упровадження безперервної освіти в Україні вимагає як збільшення участі населення в освітніх програмах, так і розширення присутності на цьому ринку вищих навчальних закладів.

В економіці знань університети стають генераторами, провідниками нового знання, зростає їх внесок в соціальний і культурний розвиток як країни в цілому так міст та регіонів зокрема. Тому необхідним є напрацювання стратегій ВНЗів у системі навчання протягом життя, які повинні бути адаптовані до місцевої ситуації з урахуванням фінансових варіантів і вимог місцевого ринку праці.

The purpose of the article is to study the international experience of organizing lifelong education for different age groups, the main areas of implementation and sources of funding for education. The article proves that lifelong learning improves the personality, gives more knowledge both to oneself and to society as a whole. In recent years, lifelong learning has become more prominent on the agenda of higher education in the world. The introduction of continuous education in Ukraine requires an increase in the participation of the population in educational programs and the expansion of the presence of higher education institutions in this market.

In the knowledge economy, universities become generators, conductors of new knowledge. The contribution of universities to the social and cultural development of the country, the city and the region is growing. Therefore, it is necessary to develop strategies for higher education institutions in the lifelong learning system. They should be adapted to the local situation, taking into account the financial options and requirements of the local labor market.

Ключові слова: вища освіта; освіта протягом життя; вищі навчальні заклади.

Keywords: higher education; lifelong education; higher education institutions.

Постановка проблеми. З огляду на триваючий процес глобалізації, демографічні зрушення в багатьох країнах і швидкі темпи технічного прогресу, вищі навчальні заклади стикаються з необхідністю розширення доступу до можливостей безперервного навчання, переходу від елітної до масової системи освіти. Як національні уряди, так і міжнародні організації, підтверджують існування цілого ряду економічних та соціальних причин для розширення доступу до вищої освіти (ВО) для груп населення, які раніше традиційно були виключені з цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вперше концепція безперервної освіти була обґрунтована П. Ленграндом. Вивченню передумов виникнення, організації та розвитку системи неперервної освіти приділяли увагу В.П. Андрущенко, А.М. Гуржій, В.О. Зайчук, М.З. Згуровський, І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, Л.Б. Лук'янова, В.М. Мадзігон, Н.Г. Ничкало, М.Ф. Степко, О.В. Сухомлинська, П.М. Таланчук та ін.

Четверта із 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР), прийнятих на 70-й Генеральній Асамблеї ООН у 2015 році, спрямована на «Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх». Це означає, що кожен дорослий має рівні можливості для отримання якісної освіти.

15 вересня 2017 року Уряд України представив Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна». Щодо стартових умов досягнення 4 цілі, зазначено, що в Україні загострюються соціально-економічні проблеми, зумовлені комерціалізацією освіти, а напрями «освітня інклюзія» і «освіта впродовж життя» фактично перебувають на етапі становлення [2].

Зважаючи на те, що загальносвітові тенденції розвитку суспільства, які обумовлюють поширення в розвинених країнах концепції «освіти протягом життя», є актуальними і для України, а також маючи на увазі бажання запровадити в Україні європейські стандарти життя та вийти на провідні позиції у світі [3], вважаємо за доцільне вивчити міжнародний досвід організації освіти протягом життя та місця в ньому інститутів вищої освіти.

Метою статті є вивчення міжнародного досвіду організації освіти протягом життя для різних вікових груп, основних напрямів її реалізації та джерел фінансування.

Викладення основного матеріалу. У доповіді 1996 року Комісії з питань освіти ЮНЕСКО зазначається, що концепція навчання протягом життя виступає одним із ключових елементів 21 століття. Такий характер освіти обумовлюють чотири основні напрямки, які комісія визначає як основи освіти: вчитися пізнавати, вчитися робити, вчитися жити разом, вчитися бути [4]. Більш широкий доступ до ВО освіти не повинен обмежуватися лише неперервним професійним розвитком, потрібно реагувати і на зростаючий попит щодо можливостей особистого розвитку і культурного збагачення, які пропонує ВО.

Заяви Європейської комісії, щодо доступу дорослих до ВО почалися з 1991 року з Меморандуму про вищу освіту в ЄС. 1996 рік було оголошено Європейським роком навчання протягом усього життя, а в 1998 році Рада Європи запустила проект: «Навчання протягом усього життя для забезпечення справедливості і соціальної згуртованості: нове завдання вищої освіти» [5, с. 5]. У Комюніке Європейської комісії «Перетворення європейської зони безперервного навчання на реальність» зазначено, що стратегія навчання є довжиною і шириною у життя (lifelong and lifewide learning), тобто пов'язана з усім спектром навчання «від колиски до могили» і охоплює всі форми освіти (формальні, неформальні та інформальні) [6].

Що стосується кількісних показників, то в багатьох країнах світу в останні п'ять десятиліть участь у ВО зростає настільки, що спостерігається зрушення її позицій від елітної до масової або навіть універсальної. В елітній системі ВО менше 15% молодих людей відвідують вузи і доступ до неї обмежується або походженням, або здібностями, або обома. У масовій ВО кількість студентів зростає до 50%, а сама освіта розглядається як обов'язкова для середнього і вищого класів. [1, с. 18-19]

Кількість випускників з ВО, які вперше її отримали до 30 років є показником оновлення робочої сили з вищою кваліфікацією. У середньому в країнах-членах ОЕСР 36% молодих людей отримують ВО вперше до досягнення 30 років. Цей показник коливається від 15% у Люксембурзі до 50% у Туреччині (див. табл. 1). У Новій Зеландії, Швеції, Швейцарії та Туреччині загальна кількість випускників із ВО більша за аналогічних випускників віком до 30 років понад 10% відсотків. Це свідчить про те, що ці системи освіти є більш гнучкими в плані доступу та тривалості програм, особливо для студентів, які не входять до типового віку навчання, а також відображають різні політики та ставлення до освіти дорослих та навчання протягом життя [7]. Багато з цих людей старші за традиційний вік, коли вперше йдуть до вузів.

Сьогоднішнє зайняте населення працює довше, що викликає все більшу зацікавленість у навчанні протягом життя людей третинного (40+) віку. Тому університети повинні розглянути можливість розробки програм для задоволення і цього попиту.

Таблиця 1.

Кількість випускників, які вперше отримали вищу освіту у 2015 р.(%)*

	Всього	Без іноземних студентів	
		Всього	віком до 30 років
В середньому по ОЕСР	49	44	36
Австралія	76	45	37

Австрія	49	42	36
Бельгія	43	39	38
Чехія	41	37	31
Данія	65	56	47
Фінляндія	53	48	39
Німеччина	39	37	32
Греція	32	30	25
Латвія	45	44	35
Люксембург	24	16	15
Нідерланди	49	41	39
Нова Зеландія	75	55	42
Норвегія	46	45	38
Португалія	42	40	36
Словенія	56	55	48
Швеція	41	37	26
Швейцарія	49	45	35
Туреччина	61	61	50
Велика Британія	44	39	35
Японія	72	69	-

* складено автором за [7]

У країнах ОЕСР в середньому менше 60% людей у віці 50-64 років мають роботу. Для людей віком від 25 до 49 років така частка складає 75%. Тому вкрай важливо знайти способи збільшити частку старшого сегмента робочої сили і змінити той факт, що люди старші 50 років часто є останніми, кого наймають на роботу, і першими, кого звільняють [1, с. 67].

Велика частина сегменту освіти третинного віку знаходиться на стику між системою освіти і ринком праці. Тут більш відчутні ринкові механізми, які гнучко реагують на вимоги ринку праці. Міністерства освіти відповідають за формальні системи освіти, а Міністерства праці керують підсистемами професійної освіти і навчання, які пропонують курси для безробітних. Крім того, в деяких державах-членах ЄС відповідальність за ВО децентралізована (наприклад, в Німеччині та Іспанії, за ВО відповідають окремі регіони, у Сполученому Королівстві країни-засновники). У таких країнах, як Чехія, Німеччина, Нідерланди та Італія, вищі професійні навчальні курси надаються неуніверситетськими організаціями. В Іспанії вища професійна освіта вважається частиною ВО, але ці програми надаються в професійних навчальних закладах.

Більш гнучким є і фінансування освіти третинного віку. Воно може бути:

- Державним. За рахунок державних установ і конкретних програм, внесків працівників і підприємств на соціальний захист, інші кошти, виділені на навчальні заходи для безробітних і зайнятих осіб. Сюди також включаються податкові пільги, які отримують роботодавці та окремі працівники, коли вони інвестують кошти в освіту та професійну підготовку (Нідерланди) або ваучери (Італія). Також важливу роль у фінансуванні навчальних заходів, особливо для безробітних відіграє Європейський соціальний фонд.

- Напівдержавним. За рахунок фондів, які керуються спільно державними установами та соціальними суб'єктами, такими як асоціації підприємців і профспілки, або тільки самими соціальними суб'єктами, але контрольовані державними установами. Ці кошти, як правило, складаються із внесків підприємств і працівників з додатковим фінансуванням державою.

- Приватним. За рахунок внутрішньофірмових навчальних програм компаній або зовнішніх програм, що фінансуються за рахунок внесків учасників. Воно також включає власні фінансові внески студентів. До цієї категорії також належать корпоративні університети [1, с. 74].

Отже, у європейському просторі освіти протягом життя спостерігається гетерогенність в формальній ВО, яка доповнюється ще більш різноманітною і складною системою неперервної професійної освіти і навчання.

Цікавим є досвід Японії, яка вирішує проблему задоволення потреб нового суспільства знань в умовах зменшення кількості молоді у старіючому населенні. Концепції shougai-kyouiku («безперервної освіти») і shougai-gakushu («навчання протягом життя») були запроваджені у Японії в кінці 1960-х на початку 1970-х років. План розширення участі дорослих у вищій освіті і покращення можливостей для їх навчання був включений в План вищої освіти на період з 1976 по 1980 рік [1, с. 107]. У 1993 році, коли кількість 18-річних досягла своєї найменшої кількості - 2 мільйони, її планували компенсувати збільшенням попиту на вищу освіту дорослих та іноземних студентів. Також було запропоновано поліпшити якість освіти шляхом диверсифікації університетів відповідно до їх основної функції. У 2005 році Центральна рада освіти наполегливо рекомендувала всім університетам обрати спеціалізацію:

1. База для глобальних досліджень та освіти
2. Розвиток високоспеціалізованих фахівців
3. Розвиток широкого кола професіоналів

4. Всебічна гуманітарна освіта
5. Освіта і дослідження в конкретних областях (мистецтво, фізичне виховання і т. і)
6. Місцеві центри для можливості навчання впродовж усього життя
7. Центри сприяння розвитку суспільства (внесок в місцеву громаду, співпраця між науковими колами та промисловістю, міжнародний обмін і т. і.). [1, с. 112].

Сьогодні в Японії існує чотири типи вищих навчальних закладів:

- Університети з чотирирічними курсами для отримання ступеня бакалавра. Курси в медицині, стоматології, фармації та ветеринарії займають шість років. Магістерські курси проходять два роки і Ph.D. три.

- Молодші коледжі з дво- або трирічними курсами надають «Асоційований» ступінь. Технологічні коледжі з п'ятирічними курсами і «Асоційованим» ступенем. Вони націлені на випускників середніх шкіл.

- Професійні коледжі з тривалістю два або більше роки навчання і дипломом про середню професійну освіту, чотири роки або більше і дипломом про поглиблену середню професійну освіту.

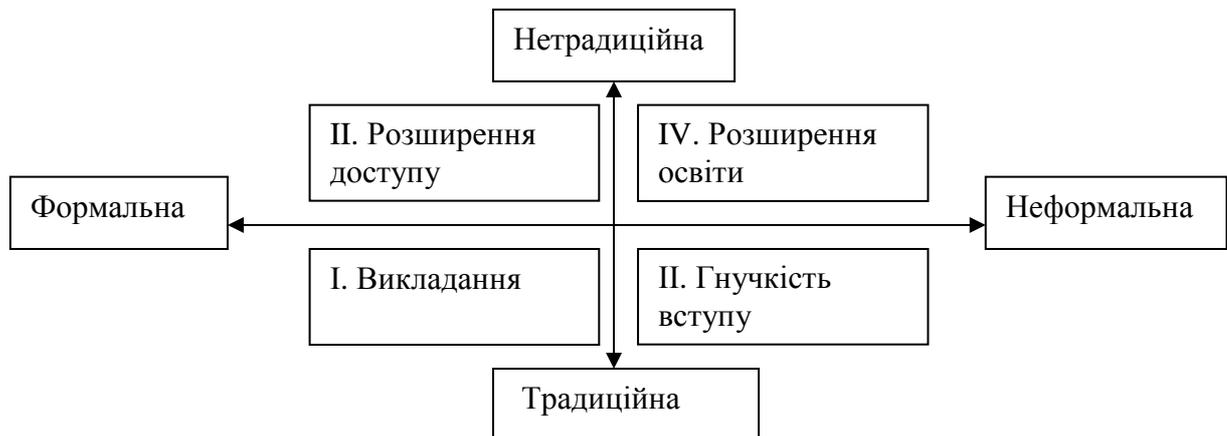
Японські вчені виділяють чотири «функції» вищої освіти. На нашу думку, це швидше чотири варіанти її організації (див. рис 1):

I. Формальна – традиційна, надання формальної освіти із присвоєнням ступеня.

II. Неформальна – традиційна, додавання гнучкості у формальне навчання (наприклад, визнання кредитів, отриманих в різних установах).

III. Формальна – нетрадиційна, поширення знань серед членів спільноти за межами університету (наприклад, серед працюючих дорослих).

IV. Неформальна – нетрадиційна, відкрити двері для нетрадиційних учнів, щоб вони теж могли стати офіційними учнями (наприклад, відкриті курси, лекції тощо).

Рис. 1. Варіанти організації освіти протягом життя [1, с. 114]

Створення навчальних закладів для освіти протягом життя означає розширення університетської освіти як вертикально – від традиційних молодих до нетрадиційних дорослих суб'єктів. Так і горизонтально – розширення форм освіти від формальних до неформальних, роблячи навчальні програми та методи навчання більш гнучкими.

Перехід ВНЗів від I до II форм організації означає більш гнучкі вимоги до навчальних програм і кредитів. В Японії існують програми, в рамках яких університети і молодші коледжі можуть обмінюватися кредитами з професійними коледжами. Цьому сприяло дерегулювання стандартів навчальних планів, що також дозволило деяким ВНЗам віддати кредити на неформальне та інформальне навчання як всередині, так і за межами університету, наприклад, на волонтерську діяльність.

Перехід від I до III форми означає відкриття офіційних курсів для нетрадиційних студентів, таких як працюючі дорослі, пенсіонери і домогосподарки. Щоб зробити це можливим, були внесені різні зміни в систему прийому та методи навчання. Наприклад, в 1988 році в аспірантуру почали брати абітурієнтів, які не мали магістерського ступеню, але працювали в галузі академічних досліджень. З початку 1990-х років все більша кількість університетів почала запроваджувати спеціальну систему відбору для дорослих студентів на програми бакалаврів та магістрів. У 2010 році 524 університети завдяки цій системі прийняли 1 774 студентів на програму бакалавра, і 432 університети прийняли 16 940 студентів на магістерські програми. У 1991 році була розроблена «денна та вечірня система навчання» для дорослих, які не можуть вільно вчитися в робочий час. Це дозволило дорослим студентам зосередитися на заняттях увечері і по суботах. Ця система поширюється на бакалаврів, магістрів та аспірантів. У 2010 році для «денної і вечірньої програми» пропонувалося 37 бакалаврських і 314 магістерських курсів, в той час як виключно вечірніх курсів було 17 бакалаврських і 26 магістерських.

«Система реєстрації предметів або курсів» для студентів, які не мають ступеня, але хочуть вивчати одну або кілька дисциплін в певному курсі, була вперше реалізована в University of the Air в 1980 році. У 2009 році 727 університетів практикували цю систему, і 18 267 студентів використовували її. У 2010 році 44 університети запропонували дистанційне навчання на рівні бакалаврату і 26 заочних курсів на рівні магістратури.

У 2002 році була введена «система довгострокового зарахування», що дозволяє отримувати навчання довше, ніж зазвичай. Станом на 2009 рік 281 ВНЗ ввів цю систему, але нею скористалися лише 2 444 студенти, з яких 2 376 магістрантів. З 2000 року тривалість магістерських курсів стала гнучкішою, студенти можуть отримати ступінь протягом від одного до більш як трьох років. З 2003 року лекції проводяться в так званих «сателітних аудиторіях», щоб зробити їх доступними для працюючих студентів.

Перехід від I до IV форми є найбільш традиційним способом розширення університетської освіти. У 2008 році 1044 університети організували в цілому 32 245 відкритих лекцій, які слухали 1 311 670 осіб. Відкриті лекції є самим прямим способом розширити сферу досліджень та освіти в університетах, а також забезпечити можливості навчання на високому рівні для місцевої громади. Ще одним способом розширення університету є «система сертифікатів», запроваджена в 2007 році. Це дозволило університетам і професійним коледжам пропонувати курси понад 120 годин для дорослих, які не є офіційними студентами. Ті, хто закінчують програму, отримують сертифікат. У 2009 році 72 університети запропонували 130 програм по системі сертифікатів. Близько 50% з них були спрямовані на підвищення професійної кваліфікації і вдосконалення знань і навичок, пов'язаних з певною професією. Близько 20% призначено для поновлення навичок і підвищення кваліфікації в таких областях, як медичне обслуговування або гіді для англомовних туристів. Решта 10% були програмами гуманітарних наук [1].

Крім суспільних вигод, які має навчання протягом життя, ще одним аспектом безперервного навчання є переваги для особистого розвитку. Це гострота розуму, висока самооцінка, висока пристосовуваність до змін, гарне ментальне та емоційне здоров'я. У цьому сенсі цікавим є досвід організації навчання для літніх людей (60+) в Шанхаї.

Найбільше місто не лише в Китаї, а й у світі (у 2012 р. його населення становило 23,8 млн. осіб), Шанхай став першим китайським мегаполісом зі старіючим суспільством. У складі постійного населення мегаполісу (14,2 млн. осіб) 25,8% становлять люди старші 60 років, і 17,2% старші 65 років [8]. Відсоток населення, старшого 60 років в Шанхаї приблизно на 10% вище, ніж в інших містах Китаю.

У Законі КНР Про Захист прав та інтересів літніх людей (1999 р.) передбачено, що люди похилого віку мають право на отримання безперервної освіти. Уже в 2002 році муніципальний уряд Шанхаю провів «Першу конференцію присвячену вирішенню питань освіти людей старшого віку», а у 2010 році оприлюднив середньострокові і довгострокові принципи реформи і розвитку освіти на 2010-2020 роки, де особлива роль відводилася неперервній освіті. Сьогодні, завдяки реалізації цього соціального проекту, в Шанхаї закладено підвалини формування міста, що навчається протягом життя.

В Шанхаї побудований муніципальний вузол супутникових платформ з філіями в дев'ятнадцяти районах та прийомними терміналами на 215 вулицях. 4 957 навчальних термінали охоплюють до 90% літніх людей Шанхаю. У таких місцях можна отримувати близько 50 хвилин дистанційного навчання один раз в тиждень, 24 рази на рік [1].

Освітні послуги для літніх людей надають 284 навчальні заклади:

- 4 «старших університети» на муніципальному рівні: Шанхайський університет для літніх людей, Шанхайський університет старшого громадянина, Шанхайський університет пенсійних кадрів державних службовців і Шанхайський університет для пенсіонерів робітничих спеціальностей;

- 37 галузевих «старших університетів» на муніципальному рівні, в тому числі 23 університети для державних службовців, які вийшли на пенсію, 8 університетів, створених самими університетами, і 4 університети для пенсіонерів робітників;

- 29 «старших університетів» на рівні районів;

- 214 коледжів або шкіл на рівні спільноти (вулиці або селища) [1].

Всі ці навчальні заклади не є стандартними університетами, швидше, це освітні центри, що пропонують різні курси, для літніх людей, від академічних предметів до проведення дозвілля, від початкового рівня освіти до рівня коледжу.

Крім зазначених вище закладів, ще функціонують 4 763 навчальних центри, які утворюють розгалужену навчальну мережу для літніх людей. У 2012 році в таких центрах навчалися 449 118 літніх людей, що становить 12,9% від загальної кількості людей похилого віку в Шанхаї. Ще 353 114 або 8,7% навчалися на дистанційних курсах, організованих «старшими університетами» Шанхаю. Це означає, що більше 20% людей старших 60 років брали участь в освіті старшого віку.

У відповідь на заклик побудувати місто, що навчається протягом життя, Shanghai Open University створив свій Відкритий коледж для старших людей, пропонуючи різні курси, та програми для отримання диплому про вищу освіту для літніх людей через систему онлайн-навчання і телевізійні ресурси, такі як «класна кімната в ефірі», яку транслює Шанхайська освітня телевізійна станція. Літні люди можуть отримати університетський диплом протягом двох з половиною років дистанційного навчання. Перші 100 осіб вже подали заявку на ці програми.

Висновки. Вивчивши загальні засади організації освіти протягом життя та досвід окремих країн та груп країн, можна зробити висновки, що загальноосвітні тенденції розвитку суспільства, які обумовлюють поширення концепції освіти протягом життя, є актуальними і для України (несприятливі демографічні тенденції, продовження робочого віку, прискорення темпів оновлення знань тощо). Проте, навіть зважаючи на офіційні документи, які проголошують доступність та неперервності освіти впродовж життя системного характеру така освіта в Україні все ще не має.

Наразі рівень участі населення віком до 70 років у формальних та неформальних видах навчання та професійної підготовки становить близько 9%. Найбільш активною є молодь (92,2% населення віком 15–24 роки охоплено різними видами навчання) [2].

Упровадження безперервної освіти в Україні вимагає як збільшення участі населення в освітніх програмах, так і розширення присутності на цьому ринку вищих навчальних закладів. Програми та курси з навчання протягом усього життя мають багато різних форм. Ця різноманітність є силою навчання протягом усього життя, оскільки вона дає можливість вибрати свій варіант освіти.

А для університетів стосунки із замовниками: студентами, суспільством - на місцевому, регіональному, національному та глобальному рівнях, підприємствам, організаціям і установам можуть бути такими ж важливими, як і дохід від надання послуг навчання протягом усього життя. Оскільки в економіці знань університети стають генераторами нового знання через науково-дослідницьку діяльність, провідниками знань через освіту і розвиток людських ресурсів, зростає внесок університетів в соціальний і культурний розвиток як країни в цілому так міст та регіонів зокрема.

Література.

1. Yang J. The Role of Higher Education in Promoting Lifelong Learning/ J. Yang, C. Schneller, S. Roche [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pascalobservatory.org/sites/default/files/the_role_of_higher_education_in_promoting_lifelong_learning.pdf

2. Цілі сталого розвитку: Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D1%86/Desktop/nova%20disert/zvity/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf

3. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>

4. Learning the treasure within Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unesco.org/education/pdf/15_62.pdf

5. Organising Lifelong Learning A Report on University Strategies and Business Models for Lifelong Learning in Higher Education Jørgen Bang [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ill-portal.eadtu.eu/images/files/Manual_Organising_EADTU%2024-09-2010.pdf

6. Making a European Area of Lifelong Learning a Reality. Communication from the Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://viaa.gov.lv/files/free/48/748/pol_10_com_en.pdf.

7. Education at a Glance 2017. OECD indicators [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/publications/education-at-a-glance-19991487.htm>

8. Shanghai Statistics on Elder Population [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.shanghai60.org.cn/content.php?id=667>

References.

1. Yang, J. Schneller, C. and Roche S. (2015), “The Role of Higher Education in Promoting Lifelong Learning”, Lifelong Learning Policies and Strategies, [Online], vol. No. 3, available at <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002335/233592e.pdf> (Accessed 20 Aug 2018).

2. United Nations Ukraine (2017), “Sustainable development goals: Ukraine” available at: file:///C:/Users/%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D1%86/Desktop/nova%20disert/zvity/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf (Accessed 20 Aug 2018).

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), “Strategy for Sustainable development “Ukraine 2020”, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (Accessed 20 Aug 2018).

4. UNESCO (1996), “Learning the treasure within Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century”, available at: http://www.unesco.org/education/pdf/15_62.pdf (Accessed 20 Aug 2018).

5. EADTU (2010), “Organising Lifelong Learning A Report on University Strategies and Business Models for Lifelong Learning in Higher Education”, available at: http://ill-portal.eadtu.eu/images/files/Manual_Organising_EADTU%2024-09-2010.pdf (Accessed 20 Aug 2018).

6. European commission (2001), “Making a European Area of Lifelong Learning a Reality”, available at: http://viaa.gov.lv/files/free/48/748/pol_10_com_en.pdf (Accessed 20 Aug 2018).

7. OECD ilibrary (2017), “Education at a Glance 2017”, available at: https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2017_eag-2017-en (Accessed 20 Aug 2018).

8. Shanghai Statistics on Elder Population (2012), available at: <http://www.shanghai60.org.cn/content.php?id=667> (Accessed 20 Aug 2018).

